

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Муниципальное образование «Закаменский район»
Муниципальное автономное общеобразовательное учреждение
«Бортойская средняя общеобразовательная школа»
(МАОУ «Бортойская СОШ»)

РАССМОТРЕНО
на Педагогическом совете
(Протокол № 1
от 25.08.2023 года)

СОГЛАСОВАНО
Наблюдательным Советом
(Протокол № 1
от 25.08.2023 года)

УТВЕРЖДЕНО
Приказом по МАОУ
«Бортойская СОШ» № 58
от 28.08.2023 года

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
учебного предмета «Родная (бурятская) литература»
для обучающихся 7 класса

у. Бортой 2023 г

ТАЙЛБАРИ БЭШЭГ

«Буряад литература» гэхэн курсын ажалай программа хадаа Россиин Федерациин хуралсалай Министерствын тогтоолнууд дээрэ үндэхэлжэ зохёогдоһон хуралсалай программа болоно:

- Федерального закона от 29.12.2012 № 273-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации»;

- приказа Минпросвещения России от 22.03.2021 № 115 «Об утверждении Порядка организации и осуществления образовательной деятельности по основным общеобразовательным программам – образовательным программам начального общего, основного общего и среднего общего образования»;

- приказа Минпросвещения России от 18.05.2023 № 370 «Об утверждении федеральной образовательной программы основного общего образования» (далее – ФОП ООО);

- приказа Минпросвещения России от 31.05.2021 № 287 «Об утверждении федерального государственного образовательного стандарта основного общего образования» (далее – ФГОС ООО третьего поколения);

- Закона Республики Бурятия от 13.12.2013 № 240-V «Об образовании в Республике Бурятия»;

- Закона Республики Бурятия от 10 июня 1992 г. №221-ХП «О языках народов Республики Бурятия» (с изменениями и дополнениями);

- Устав МАОУ «Бортойская СОШ»

- Основная образовательная программа основного общего образования МАОУ «Бортойская СОШ»

7-дахи классай «Буряад литература» («Бэлиг» 2018 он) гэхэн ном (авторнууд С.А.Ошорова, С.С.Балданова) программын ёһоор хараалагдаһан эрдэмэй, буряад хэлэнэй теориин, методикын талаар мүнөө сагта нэбтэрүүлэгдэжэ байһан эрилтэнүүдые баримталан зохоогдо.

Тус программа гүрэнэй Федеральна стандарт, Буряад Республикын Хуралсалай болон эрдэм ухаанай министерствын туршалгын программа дээрэ үндэхэлэгдэнэ. Буряад дунда хургуулида түрэлхи литература хуралсалай предмет болгогдожо, үзэгдэжэ байдаг гээшэ.

Программа иимэ хубинуудһаа бүридэнэ: тайлбари бэшэг, хуралсалай-тематическа түсэб, программын байгуулга ба удха, календарно-тематическа түсэб, хурагшадай мэдэсэ шадабариин гол эрилтэнүүд, хуралсалай методическа хангалга, хабсаргалта

Буряад литература үзэлгэ болбол имагтал образоор харуулдаг дээрэхээ хурагшадые арад зондоо үнэн сэхээр хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ тон ехэ удха шанартай.

Түрэлхи литературыын программа тематическа принципэй үндэһэн дээрэ байгуулагдаба. Эндэ арадай аман зохёолнууд, буряад литература сооһоо удхын ба байгуулалтын талаар нурагшадай ойлгосо, мэдэсэдэ таарамжатай уран һайханай зохёолнууд шэлэгдэн абтажа, тайлбарилан уншахаар, шудалан үзэхөөр хараалагдаба. Эдэ зохёолнууд хадаа түүхын үе сагтай, арад зоной үйлэ хэрэгтэй, түүхэтэй, түрүү хүнүүдэй дүрэтэй сэхэ холбоотой юм.

Россиин Федерациин нурулсалай эмхинүүдэй федеральна нурулсалай түсэбөөр буряад литературада 68 саг үгтэгдэнэ.

ПРОГРАММЫН БУРИДЭЛ

1. Оршол
2. Арадай аман зохеол
3. Нурулаалай уран зохеол
4. Буряад арадай XVIII-XIX зуун жэлнүүдэй бэшэмэл зохеолнууд
5. Буряад уран зохеол

НУРАГШАДАЙ ШАДАБАРИНУУД

Нурагшын өөрын хүгжэлтын дүнгүүд (личностные УУД):

- өөрынгөө сэдхэлэй байдал түрэл хэлэн дээрээ хэлэхэ
- оршон тойронхи байгаалиин, тиихэдэ хажуудахи хүнүүдэйнгээ байдал ойлгохо, тэдэндэ өөрынгөө хандаса, хүнүүдые дэмжэһэнээ, тэдэндэ туһалһанаа түрэл хэлэн дээрэ харуулха
 - хэлээ баян, тодо, уран, сэбэр болгохоёо оролдохо;
 - түрэл орондоо, байгаалидаа дуратай байһанаа, уг гарбалайнгаа утаһа мэдэһэнээ харуулжа шадаха;
 - уншаха, харилсаха дуратай байха;
 - бэшэхэ шадабаритай байха, шагнажа абаад бэшэхэ, зохёон бэшэхэ;
 - сэдхэлэйнгээ байдал тухай, тиихэдэ үзэһэн юумэнүүд тухайгаа зохёон бэшэхэ;
 - түрэл хэлээ шудалха эрмэлзэлтэй байха;
 - өөрынгөө хэһэн ажал сэгнэжэ шадаха.

Бээ гуримшуулаад ябаха шадабари (регулятивные УУД)

- өөрөө хэшээлэй темэ хэлэхэ;
- багшатаяа сугтаа нурулсалай проблемнжэ асуудал яажа шиидхэхэ тухайгаа хөөрэлдэн, тусхай түсэб табиха;
 - хэһэн ажалай түсэбтэй, алгоритмын ёһотой тааруулха, зэргэсүүлхэ, ажалаа шалгаха, сэгнэхэ, зүб болгохо;
 - өөрынгөө, нурагшадай ажал тусхай критеринүүдээр шалгаха, хэр зэргэ шадабаритай болообиб гэжэ элирүүлжэ нураха, критеринүүдые зохёохо.

Оршон тойрониё шудалха шадабари (познавательные УУД)

- тестээр дамжуулагдаһан мэдээсэлнүүдэй янза ойлгохо: юн тухай хэлэгдэнэб, гол удхань, идейн ямар бэ?

- олон ондоо янзын уншалга хэрэглэхэ;

- ондо ондоо түхэлтэй тестнүүд сооһоо (текст, схемэ, хүсэнэг, зураг) сооһоо өөртөө мэдээсэл олохо;

- анализ, синтез хэхэ;

- шалтаан хойшолон хоёрой хоорондохол холбоо харуулха;

- бодомжолхо.

Харилсаха шадабари (коммуникативные УУД):

- Хэлэлгын зорилгоһоо дулдыдуулан өөрынгөө һанал бодол аман ба бэшэгэй хэлэн дээрэ харуулха

- хэлэхэ харилсаха зорилгоһоо үндэһэлэн, монолог, диалог хэрэглэжэ шадаха;

- өөрынгөө һанал бодол, һанамжа хэлэжэ, баталжа шадаха;

- хүнэй хэлэһые шагнаха, ойлгохо, тиин өөрынгы һанал бодол хубилгахаяа бэлэн байха;

- ажаябуулга эмхидхэхэдээ, хөөрэлдэжэ, хоорондоо хэлсэжэ, нэгэ һанал бодолдо ерэхэ, асуудалнууды табиха.

Буряад литератураар шадабари (предметные результаты)

Һурагшад иимэ юумэнууды мэдэхэ ёһотой:

- Үзэһэн зохёолойнгоо автор тухай, номой нэрые;

- Үзэһэн зохёолойнгоо гол үйлэнууды (сюжет, геройнууд, тэдэнэй хоорондохол харилсаан тухай);

- портрет,пейзаж, эпитет, метафора тухай, тэдэнэй онсо янзанууды;

- программаар хараалагдаһан сээжэлдэхэ ёһотой зохёолой хэхэгүүды, шүлэгүүды.

Һурагшад иимэ юумэнүүды хэхэ шадаха ёһотой:

- уран зохёолшы зохёол соогоо бэшэһэн уран зураглалы хөөрэжэ;

- үзэжэ байһан зохёолой гол шухала үйлэнүүды бусад олон юрын үйлэнүүдһээ илгажа;

- зохёол сохи үйлэнүүдэй болоһон шалтагааниё, сагыё, тэрэнэй хойшолонгы элирүүлжэ;

- үзэжэ байһан зохёолой хэлэнэй уран аргууды, байгааһин зураглалнууды текст сооһоо илгажа;

- зохёолой геройдо оорынь хэхэг,хэрэг, үйлэ, хэлэһэн һанал бодолынь баримталан, характеристикэ үгэжэ;

- уран зохёол болон хрестомати сорхи текст зүбоор, тодорхойгоор уншажа; -сээжэлдэһэн зохёолоо тодоор, уранаар уншажа;

- багашаг эпическэ зохёол болоод ехэ зохёолой хэһэгүүдые тобшоор,удхадань дүтэрхыгоор, түүбэрилэн найруулан бэшэжэ;
- зохёолой герой тухай хөөрэжэ;
- багахан эпическэ зохёолой удхаар түсэб табижа;
- өөрынхөө дураар уншаһан зохёол тухайгаа һанамжаяа, ойлгоһоноо өөрынхээрэ хөөрэжэ;
- уран зураашадай гоё һайхан зураг тухай ойлгоһоноо, һанамжаяа хэлэжэ;

ПРОГРАММЫН БАЙГУУЛГА БА УДХА

Оршол (1 час)

Һургаалай зохеол (3 час).

Р.Номтоев «Аршаанай дуһал». Зохеолой үндэһэн, удха, һургаал, байгуулгын түхэл маяг.

Буряад арадай XVIII-XIX-дэхи зуун жэлэй бэшэмэл зохеолнууд.

«Балжан хатан тухай туужа домогууд» (6 час).

Туд домог соо буряад арадай уг гарбал тухай хэлэгдэһэниинь. Энэ домогто адлирхуу удхатай домогуудай дэлгэрһэниинь. Иимэ жанрай зохеолнуудай онсо шэнжэ шанар.

В.Юмсунов «Эрдэмтэ соохор моритой Эрилтэй хаан». Ульгэр (7час).

Аман зохеолтой холбоонь. Эрдэмтэ соохор мориной шэдитэ үүргэ. Алтан Шаа Одхон Дангина хоерой дүрэнүүд.

Буряад уран зохеол (13 час)

Ирагуу (лирическэ) жанр тухай ойлгосо. Лирическэ зохеолнууд соо хүн тухай юртэмсэ хоерые зураглалга. Шүлэгэй уран аргууд (толгой холболго, рифмэ, ритм, эпитет, метафора, олицетворени, аллегория г.м.).

Н.Г.Дамдинов «Түрэл хэлэн, түрэхэн дайда». Шүлэгэй уран аргуудые шэнжэлхэ, түрэл хэлэндээ хандалга.

Д. А. Улзытуев. «Буряад хэлэн». Авторай зохоохы зам. Д.Улзытуев – буряад уянгын зохеолой жэргэмэл.

Б. Батхуу. «Аялгата һайхан буряад хэлэмни». Шүлэгэй удха, зэргэсүүлгэ.

Д.Ц. Дамбаев «Хүн тухай дуун». Хүн тухай магтаал дуун, шүүмжэлэл хэжэ һураха. Хүнэй дурэ гаргалга.

М.Ж.Самбуев «Минии таабай». Шүлэгэй сэдэб, гол удха.

Ц.-Д.Х.Хамаев «Худалшан», «Мэхэшэн». Хүнэй абари зан, шэнжэ. М.Ж.Самбуев «Минии таабай». Шүлэгэй сэдэб, гол удха.

Ц.-Д.Х.Хамаев «Худалшан», «Мэхэшэн». Хүнэй абари зан, шэнжэ.

Үргэлжэлһэн зохеол болон гол нюур тухай (27 час)

Роман тухай ойлгосо. Ч.Цыдендамбаев «Банзарай хүбүүн Доржо». Романаг сюжет байгуулга, геройнуудыг, романаг нравственна зүрилдөөн.

Творческо практикум. Р. С. Мэрдэгеевэй «Доржо Банзаровай портрет» гэгэн зурагаар текст - зураглал бэлдэлгэ.

Туужа тухай ойлгосо.

Д.О.Батожабайн намтар. «Шалхуу Рабданаг хөөрөөнөө» гэгэн зохиолой гол удха. В.Ц.Номтоев «Шагжын хула» туужагаа хэг. В.Ц.Номтоевой зохиохы зам. «Шагжын хула» гэгэн зохиол тухай.

Хөөрөөн тухай ойлгосо. Б.Ябжанов«Хэрмэшэ» . Рассказ ба очерк. Зэргэсүүлгэ, геройнуудта характеристикэ үгэхын арга. Портрет ба хэлэн. Хүн ба байгаали.

Ж.Тумунов «Талын бүргэд». Уран найханаг зохиолнууд соо баатар зоригтониин зураглан харуулалга. Зохиолой герой ба уншалга. Литературна теори.

Поэмэ тухай ойлгосо (5час)

Н.Дамдинов «Талын дуун»

Творческо практикум: А.Т. Твардовскиин «Василий Теркин» гэгэн поэмэ болон «Талын дуун» гэгэн поэмэнүүдые зэргэсүүлгэ. Эдэ хоер авторнуудай онсо шэнжэ харуулалга. Литературна теори. Хошон үгэ болон сатира тухай ойлгосо. *Зүжэг зохиол тухай ойлгосо (13 час).*

Ц.Г. Шагжин «Будамшуу» .Зохиолой фольклорно үндэниинь.Арадаг дундагаа гарахан геройе шэнэ ёһоор тайлбарилга. Арад зоной сэсэн мэргэн ухаан. Аман зохиолой поэтикэ хэрэглэлгэ. Класчаа гадуур уншалга .Проект «Нютагамнаг уран зохиолшод».

КАЛЕНДАРНА-ТЕМАТИЧЕСКА ТҮСЭБЛЭЛГЭ

№ п/п	Темэ	Саг			Үзэхэ саг
		хамта	Шалгалты н хүдэлмэри	Практичес ка хүдэлмэри	
	Оршол	1			
	Түүхэ домогууд	1			
	"Балжан хатан"гэһэн түүхэтэ домог	1			
	"Балжан хатан" гэһэн домогой удхын ба уран найханай анализ	1	1		
	"Бабжа Барас баатар" гэһэн домог тухай	1			
	"Бабжа Барас баатар"	1			
	Творческо практикум:Түрэл нютагайм домогууд	1			
	Эрдэни Хайбзун Галшиев-буряад арадайнгаа шэдитэн	1			
	"Бэлиг-уун толи"-шэдитэ зүйл мэтэ	1			
	Творческо практикум:Хамтадаа бидэ юунһээшье сухарихагүйбди	1			
	Буряад арадай 18-19 зуун жэлнүүдэй бэшэмэл зохеолнууд	1			
	Вандан Юмсуновой ажаябуулга, зохеолго."Эрдэмтэ Соохор моритой Эрилтэй хаан"	1			
	Эрилтэй хаанай гэрээд үгэ.Долоон хорото хүбүүдэй дүрэнүүд	1			
	Алтан Шаа Мүнгэн хоёрой хуби заяан	1			
	Эрдэмтэ Соохор	1			

	мориной , тэнгэришүүлэй шэдитэ үүргэ				
	"Эрдэмтэ соохор моритой Эрилтэй хаан"гэһэн үльгэроор хэшээл-проект	1			
	Творческо практикум:Арадай аман зохеол ба уран һайханай литература соо хүниие , тэрэнэй абари зан зураглалга	1			
	Классһаа гадуур уншалга	1			
	Н.Г.Дамдинов"Түрэл хэлэн, түрэхэн дайда"	1			
	Д.А.Улзытуев."Буряд хэлэн"	1			
	Б.Батхуу."Аялгата һайхан буряд хэлэмни"	1			
	Д.Ц.Дамбаев."Хүн тухай дуун"	1			
	Г.Ц.Дашабылов."Талын хун"	1			
	М.Ж.Самбуев."Минии таабай"	1			
	Ц- Д.Х.Хамаев."Худалшан", "Мэхэшэн"	1			
	Литературна теори.Роман тухай ойлгосо	1			
	Ч.Ц.Цыдендамбаевай намтар ба зохоохы зам. "Банзарай хубуун Доржо" гэһэн романай гол удха	1			
	Доржын хүршэнэр	1			
	Доржын багшанар	1			
	Мария Николаевна- энэрхы сэдхэлтэй эхэнэр	1			

Хоёр баяр тохеолдобо	1	1		
Творческо практикум: Р.С.Мэрдыее вэй "Доржо Банзаровай портрет" гэхэн зурагаар текст-зураглал бэлдэлгэ	1			
Литературна теори. Туужа тухай ойлгосо.	1			
Д.О.Батожабайн намтар ба зохоохы зам. "Шалхуу Рабданай хоороонһоо" гэхэн зохоолой гол удха	1			
Уран зохоол мүнделбэ	1			
Рабданай нүхэд ба тэдэнэй уршагта ябадалнууд.	1			
Колхозой ажабайдал үхибүүдэй хуби заяанда	1			
«Хун болохо багаһаа, хулэг болохо унаганһаа»	1	1		
Ц.Н.Номтоевай намтар ба зохоохы зам. "Шагжын хула" гэхэн зохоолой гол удха	1			
"Наранай гараха зуг руу"	1			
"Түрэл хүрэгтоо"	1			
"Морин эрдэни"-хэшээл -аяншалга	1			
Творяческо практикум: Морин эрдэнийн дүрэ буряад уран зохоолдо болон "Шагжын хула" гэхэн туужа соо	1			
Литературна теори. Хөөрөөн тухай ойлгосо	1			
Б.Н.Ябжановай намтар ба зохоохы зам. "Хэрмэшэ" гэхэн	1			

	зохеолой гол удха.				
	Хэрмэшин эзэд	1			
	Дүрбэн хүлтэ нүхэрэй дүрэ	1	1		
	Творческо практикум: Солбон Ринчиновэй "Хүлээлгэ"гэһэн зураг хэрэглэн, хүбүүнэй нэрэһээ эсэгэдэнь бэшэг бэшэлгэ	1			
	Ж.Т.Тумуновай намтар ба зохоохы зам."Талын бургэд"гэһээ зохеолой гол удха	1			
	Мохошогүй зориг-дундаршагүй дуран	1	1		
	Творческо практикум:Ц.Номтоевай "Шагжын хула", Б.Ябжановай"Хэрмэшэ" болон Ж.Тумуновай "Талын бургэд"гэһэн зохеолнуудай геройнууд тухай "Эхэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай үеын геройнуудай онсо шэнжэ	1			
	Хэлэглэ хүгжоолгэ	1			
	Литературна теори.Поэмэ тухай ойлгосо	1			
	Н.Г.Дамдинов."Талын дуун"	1			
	Хэлэглэ хүгжоолгэ.Жаргал гээшэ юун бэ?	1			
	Творческо практикум: А.Т.Твардовскиин"Василий Тёркин"гэһэн поэмэ болон "Талын дуун"гэһэн поэмэнүүдые зэргэсүүлгэ.Эдэ хоет авторнуудай онсо шэнжэ	1			

	харуулалга				
	Литературна теори.Хошон үгэ болон сатира тухай ойлгосо	1			
	Ц.Г.Шагжинай намтар ба зохеохы зам."Будамшуу" гэһэн зохеолой гол удха	1			
	"Будамшуу" гэһэн зохеол соохи го геройнуудай зураглал	1			
	Ц.Г.Шагжинай "Будамшуу"гэһэн зүжэг- шог зүжэглэмэл зохеол	1			
	Творческо практикум:Ц.Шагжинай "Будамшуу"гэһэн зохеолтой адли шанартай бусад зохеолнуудынъ	1			
	Классчаа гадуур уншалга	1			
	Проект"Нютагаймнай уран зохеолшод"	1			
	ХАМТАДАА	63	5		68

